

Снегір'ова Валентина,
старший науковий співробітник
відділу навчання мов національних меншин
і зарубіжної літератури Інституту педагогіки НАПН України

До проблеми читацького канону школяра

Процес оновлення шкільної освіти має враховувати читацький канон сучасного школяра. Зазвичай при цьому мають на увазі розширення кола сучасних творів за рахунок скорочення творів класичних. І тут важливо дотриматися розумного балансу. Адже читання класики дає школярам уявлення про літературні зразки, формує смак юного читача, відкриває для нього надійні, перевірені часом духовні орієнтири.

Що ж насправді робить твір «канонічним» – його естетична цінність, читацькі уподобання, чинна ідеологія або щось інше? Хто або що визначає, які твори читати в школі?

Історики літератури і соціологи прив'язують появу літературного канону до епохи Романтизму – тобто до того часу, коли чимало європейських країн намагалися відшукати колективний «дух» свого народу, а також побудувати єдину систему освіти. Проте списки обов'язкових (канонічних) книг склалися задовго до цього. Уже грекам і римлянам було зрозуміло, що центр канону для них – це Гомер. Для християн таким центром стала Біблія, складена з текстів, які церква визнала богонатхненними, для епохи Відродження – Шекспір [1].

Канон як «прописана культура», в ньому залишається лише те, що є пам'яттю культури кожної з націй [2]. Вирішальними у формуванні канону є фактори «час» та «історія». Канон – результат колективних зусиль із виокремлення з безлічі авторів і творів – класики, зразків, що визначають спрямування, орієнтири і статус певної національної культури. Як зазначає Х. Борхес, «Класичною є та книга, яку певний народ чи група народів протягом довгого часу читають так, ніби на її сторінках все продумане, неминуще і глибоке, як космос, і допускає незліченні тлумачення» [3]. Г. Блум у праці «Західний канон. Книги і школа віків» вважає, що твір стає канонічним лише завдяки своїй естетичній силі, виступаючи взірцем мовного, стилістичного та риторичного наповнення художнього

тексту [4]. Таке розуміння класики живе й досі, незважаючи на тисячні тиражі нової літературної продукції.

Україна бере активну участь в сучасних глобалізаційних процесах. Це означає, що в життя наших громадян проникає масова культура, менш значуща для старших поколінь, органічна й адекватна – для нинішніх школярів. І, отже, завдання – захистити школярів від масової літератури, яке стояло перед нашою школою, – безглузде. Сучасні культурологи справедливо зауважують, що «маскульт не обов'язково щось страшне, нище і шокує. Найчастіше споживач маскульту – пересічний громадянин, який не є шанувальником «екстремальних» жанрів, але із задоволенням сприймає пригоди, мелодраму... Ці твори не тільки дають відпочинок і заспокоєння втомленій людині, а й нерідко виступають посібником із психології чи етикету, допомагаючи орієнтуватися в складних життєвих ситуаціях. Гострота суперечностей чи конфліктних ситуацій ніколи не доводиться до краю, пом'якшується гумором або переводиться на іншу сюжетну лінію. Самі протиріччя в решті-решт вирішуються, заплутані стосунки з'ясовуються, добро торжествує, зло карається або висміюється ...» [5].

Проблема в тому, як навчити школяра знаходити і читати літературу для його читацької категорії, вибрати улюблених письменників, твори улюблених жанрів. Кінцеве завдання – виховання літературного смаку, вміння вирізняти «зерно» і «кукіль» у літературі, вироблення критеріїв оцінювання художніх творів. У цьому – один із викликів часу. Школа і методична наука покликані допомогти підліткам знайти відповіді на хвилюючі проблеми сьогодення. Особливо це стосується літератури та візуальних мистецтв. Практично неосвоєними для методики залишаються нові жанри в шкільній програмі, такі, як фентезі, різновиди сучасної фантастики, пригодницька та детективна література.

На наш погляд, вихованню кваліфікованого читача в школі сприятиме викладання літератури на основі сучасного літературознавства. Адже в трактуванні творчості письменників неможливо обійтися без відомостей з історії літератури і культури. Оцінити справжній масштаб видатного митця ми можемо або на тлі його епохи, або в розвитку жанрової системи літератури, спираючись на безпосередні враження від його твору. Тут, звичайно, не обійтися без спеціальних знань і досліджень.

Історія літератури тісно пов'язана з теорією літератури і літературною критикою. Вивчення теорії літератури допомагає виробляти навички аналізу літературного твору. Літературна критика покликана допомогти читачам не тільки правильно зрозуміти, а й по достоїнству оцінити виучуваний твір, сформувані власне ставлення до прочитаного. Саме опора на літературознавство дає можливість учням розуміти і самостійно оцінювати художні твори.

Література

1. Bloom H. *The Western Canon. The books and school of the ages.* New York, Riverhead books, 1995.
2. Федорів У. М. Літературний канон: феномен культурної пам'яті чи інструмент соціальної домінації / *Питання літературознавства.* 2005. Випуск 13 (70). С. 38.
3. Борхес Х. Л. *По поводу классиков* // Борхес Х. Л. *Соч. : в 3 т. Т. 2.* Рига: Поларис, 1994. С. 157.
4. Ямпольский М. *Литературный канон и теория «сильного автора»* // *Иностранная литература.* 1998. № 12. С. 215.
5. Самохвалова В. И. *Язык масскульта и современная мифология* // *Массовая культура и массовое искусство. «За» и «против».* М. : Гуманитарий, 2003. С.190.